

The Abraham Arbesfeld Kollel Yom Rishon

Sunday Morning Learning Program for Men

WWW.KOLLELYOMRISHON.ORG

Can Science Identify Maror?

Sponsored in memory of
Dr. Alvin Wertentheil, Avraham Ben Yisrael Yitzchak, z"l. A
precious husband, father, and grandfather.

Rabbi Daniel Rapp
March 8 2015 • יז' אדר תשע"ה

1) שמות פרק יב פסוק ח

וְאָכְלוּ אֶת הַבָּשָׂר בְּלִילָה הַזֶּה צָלִי אֵשׁ וּמִצּוֹת עַל מַרְרִים יֵאָכְלוּ

2) תלמוד בבלי מסכת פסחים דף לט עמוד

משנה. ואלו ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח: בחזרת, בתמכא, ובחרחבינא, ובעולשין, ובמרור. יוצאין בהן בין לחין בין יבשין. אבל לא כבושין ולא שלוקין ולא מבושלין. ומצטרפין לכזית, ויוצאין בקלח שלהן. ובדמאי, ובמעשר ראשון שנטלה תרומתו, ומעשר שני והקדש שנפדו גמרא. חזרת - חסא. עולשין - הינדבי. תמכא, אמר רבה בר בר חנה: תמכתא שמה. חרחבינא, אמר רבי שמעון בן לקיש: אצוותא דדיקלא. ובמרור - מרירתא

3) רש"י מסכת פסחים דף לט עמוד א

חסא - ליטוג"א + חסה.

הינדבי - עשב שקורין קרישפל"א + עולש.

תמכתא - מרובי"א + אולי: מרוביון מצוי

אצוותא דדיקלא - סיב הגדל ונכרך סביב לדקל שקורין ווידיל"א + קנוקנת

מררייתא - אמירפוי"ל + הלפה הגדולה+, והיא פופר"ץ + /טוסילאגו פרפרה אל/ ממשפחת

המורכבים

4) שולחן ערוך אורח חיים סימן תעג סעיף ה 4)

אלו ירקות שיוצאים בהם ידי חובתו, חזרת, עולשין, תמכא, חרחבינא (לד) (פירוש מיני עשבים מרים), מרור; ויוצאים בעלין שלהם ובקלחין, (לו) אבל לא בשורש, אלא שבעלין אין יוצאין אלא אם כן הם לחים, ובקלחים יוצאים בין לחים בין יבשים, אבל לא כבושים ולא שלוקים ולא מבושלים; וכולם מצטרפים לכזית, שהוא השיעור שלהם, ועיקר המצוה בחזרת. ואם אין לו חזרת, יחזור אחר ראשון ראשון, כפי הסדר שהם שנויים. הגה: ואם אין לו אחד מאלו הירקות, יקח לענה או שאר ירק מר (אגור)

5) שו"ת חכם צבי סימן קיט

לזכות את הרבים בענין מצות אכילת מרור ראיתי כי טוב להודיע שהחזרת השנוי במשנתנו ובלשון חכמים חסא שמצוה לחזור עליו כי הוא הראש וראשון השנוי במשנתנו הוא הירק הנקרא בלשון אשכנז סאלא"ט ובלשון ספרד סאלאט"א ושם העצם שלו הוא לטוגא בכל הלשונות ששמעתי בתורגמא ואיטליא ואשכנז וספרד ופורטוגאל ובספרי הרפואות והטבע וקורין אותו לאטוגא סאלאט ואין בו שום ספק ופקפוק בעולם ויש לו הסימנים האמורים בגמ' שרף ופניו מכסיפין ותחלתו רך וסופו קשה ותחלתו מתוק וסופו מר כלענה ומפני שבארצות אשכנז ופולוניא שהן קרות אינו מצוי בזמן הפסח לא הורגלו לקחתו לחובת מצות מרור או מפני שלא היו בקיאין בטיב פתרון שמות הירקות כאנשי ארצות הקרובות לארץ ישראל ובכל לא ידעו מה הוא ולקחו הקרי"ן שהוא תמכא לפ"ד מקצת חכמים ונפק מיניה חורבא כי הן רבים עתה עם הארץ שאינם אוכלין אפי' כחצי זית מחמת חורפיה ושהוא מזיק באכילתו חי ומבטלים מצות מרור ואף החרדים אל דבר ה' ואוכלים

כזית מהקרי"ן מסתכנים בו כי באמת במקום שחזרת שהוא האלטיגא סלאט שכיח כמו בערי אמשטרדם והמבורג ושאר ערי אשכנז אף שהוא עודנו קטן מאוד קורא אני על הקרי"ן סכנה ואין בו מצוה וכל אשר נגע אלקים בלבו יקיים מצוה כתיקנה ויקנה האלטוגא סאלאט לשם מצות מרור אף אם הוא ביוקר: והירק שקורין בהמבורג אינדבין ובאמשטרדם אנדייבי הוא עולשין השנוי במשנתנו וגם בו יוצאין ידי חובת מצות מרור אם אין לאטוגא סאלא"ט מצוי: צבי אשכנזי ס"ט

6) מרומי שדה פסחים ל"ט ע"א

וגם מה שמדקדק מע"כ בני נ"י לאכול חריין איני מבין מדוע לא ינהיג עצמו בסאלאטא כדעת רוב אחרונים וצ"ל שהוא חזרת והכי נראה ממס' עוקצין פרק ב משנה ז ולמאי נחמיר לאכול דבר שהוא כחברות לגוף והלא דרכיה דרכי נעם כתיב ומכל שכן בליל פסח אחרי תענית ושתיית יין לפי דעתי הדלה על בני נ"י לשנות מנהגו בזה

7) מגן אברהם אורח חיים סימן תעה ס"ק י

בטיבול ראשון בפ"הא - צ"ע לדין שאנו נוהגין ליקח קרי"ן למרור א"כ היאך מברכין עליו בפה"א דהא אין ראוי לאכול כשהוא חי (כמ"ש סי' ר"ה) בשלמא כשמברך על שאר ירקות בפה"א לא קשה היאך נפטר הקרי"ן בזה דהא צריך לברך עליו שהכל י"ל כמ"ש קצת פוסקים דברכת המוציא פוטרנו ועוד נ"ל שהאוכל קרי"ן אין מברך עליו כלל שאין דרך לאוכלו כמות שהוא כמ"ש סי' ר"ב גבי פלפלין לכן נ"ל דאם אין לו שאר ירקות אומר מתחלה ברכת על אכילת מרור לבד כנ"ל

8) ערוך השולחן אורח חיים הלכות פסח סימן תעג סעיף יב

שנו חכמים במשנה [ל"ט.ט.] ואלו ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח בחזרת בתמכא ובחרחבינא ובעולשין ובמרור חזרת רגילין לפרש שהוא סאלאט"א וכן פי' המעתיק בערוך ערך חזר ובגמ' אמרו מאי חזרת חסא ובערך חס פי' המעתיק לאטי"ך ע"ש ותמכא רגילין לפרש שהוא קרי"ן או חרי"ן ובערוך העתיק איי"ן פפלאנצ"א ולא ידעתי מה הוא זה השם וחרחבינא לא ידעתי ובערוך פי' מין עשב מר ובגמ' אמרו אצוותא דדיקלא ופירש"י [ד"ה אצוותא] סיב הגדל ונכרך סביב לדקל וגם הערוך פי' כן וצ"ל דהוא עשב מר ונכרך סביב לדקל [עי' תוס' שם] ובשם רב האי גאון פי' צמח עבה מאד ויש בו כמו ראשי המחטין ע"ש ועולשין פירשו בגמ' הינדיבא והערוך פירשם בלשון לע"ז ולא ידענום אך לא כלע"ז דרש"י ואולי ששני לשונות הם ומרור פירשו בגמ' מרירתא ורש"י [ד"ה מררייתא] פי' בלע"ז ולא ידענו פתרונו ובערוך לא מצאתיו והרע"ב פי' מין כוסברתא והוא מר ביותר ולא ידענו מה זה וגם בערוך לא מצאתי כוסברתא

סעיף יג

כל השנוי קודם במשנה קודמת לשאחריה ולכן חזרת קודם לכל וכך אמרו בגמ' שם מצוה בחזרת מאי חזרת חסא מאי חסא דחס רחמנא עלן ולכן אע"ג שאין לה מרירות מ"מ היא יותר מצוה ואחריה תמכא וכן כסדר ובמדינתנו לוקחין תמכא מפני שחזרת אינו מצוי עדיין קודם הפסח אלא בחצרות השרים וכתב רבינו הרמ"א בסעיף ה' דאם אין לו אחד מאלו הירקות יקח לענה או שאר ירק מר עכ"ל ונראה דס"ל דזה ששנינו במשנה ובמרור ומפרש בגמ' מרירתא ה"פ כל מין ירק מר ויש מי שסובר דמרירתא הוא לענה ולא שאר ירק מר ולכן שאר ירק מר יאכל בלא ברכה וכן יש לעשות [עי' מג"א סקט"ו וח"י סקכ"ד] ולענה כתבו שזהו שקורין ווערמי"ט ולא יעקור הישראל בעצמו את

המרור מן הקרקע דאולי היא קרקע גזולה אלא יעקור הא"י והוא יקחם ממנו דהו"ל יאוש ושינוי
[רשות וע' לקמן סי' תרמ"ט [עי' מג"א סק"ד]

9) משנה ברורה סימן תעג ס"ק לד

פי' מיני עשבים מרים - אכולהו קאי ומשום שאין אנו יודעין בכירור איזה הם בלשונונו לכך כתב
בדרך כלל אכולהו שהם מינים מרים וכתבו אחרונים שתמכא הוא חרי"ן בלשונונו ועל חזרת כתב
הח"י וכן הח"צ שהוא מה שאנו קורין שאלאטי"ן

10) הליכות שלמה הל' פסח ז - כ"א

יוצאין בחסה אף כשעדיין אינה מרה

וכמ"ש הפוסקים עיין מ"ב סי' תע"ג סק"ד דיוצאין בחסה שלנו והנה החזון איש בסי' קכ"ד
בהערות לדף ל"ט ע"א העלה לעיקר מצות מרור היא להרגיש טעם מרירות וכל שאוכלה בעודה
מתוקה אינו יוצא בה ידי חובתה והוכיח כן מהא דאמרו בגמ' דר"א ברי' דרבא הוה מהדר אמריתא
משום דמרירי טפי אולם נראה דלאחר שהשיב לו ר"ח מהא למצוה בחזרת דהיינו חסא ואמר הדרי
בי י"ל דחסא שפיר יוצאין בו אע"פ שאיננו מר וכ"כ השפ"א ומה שהוכיח החזון איש מהא לאמרו
בדף קט"ו ע' בלע מרור לא יצא נראה דאין זו ראי' דעכ"פ צריך להרגיש הטעם של אותו המין הנקרא
מרור אע"פ שאיננו מר והיינו נמי טעמא לאסור להשהותו הרבה בתוך החרוסת וכן מוכח ממש"כ
הב"י בסי' תע"ג למה שהשמיט הרמב"ם הא דמצוה בחזרת אולי הוא משום דמפרש דלא קאמר
אלא למצוה אף בחזרת אע"פ שהיא מתוקה ואין בה מרירות ואי אמרינן כהחזון איש הרי אינה
מתוקה אלא מרה וכיון שהיא גם כסדר המרירות שהי' במצרים לכתחלה מתוק ולבסוף מר מ"ט לא
יפרש הרמב"ם כפשוטו דמצוה בחזרת לכתחלה וצ"ע ועיין גם בסוכה י"ג ע"א ששאלו היאך יוצאין
במרירתא לאגמא הא אית לי שם לווי ונראה למוכח מזה למרורים הוא שם של ירקות שנקראו כך
ובשמא תליא מלתא ולפ"ז שפיר י"ל דגם החסא נקראת כך על שם סופה אבל לעולם גם באכילת
החסא הנמכרת בשוק כשעליין אינה מרה יצא ילי חובתו וכששאלו בגמ' ואימא מרירתא לכופיא
יתכן להא גופא נתכוונו להקשות דנימא דלא תליא בשם מרור אלא במרירות או אפשר שגם זה קרוי
בשם מרורים ואדרבה נראה דאם יאכל את החסא כשהיא מרה כלענה הואיל ואין הדרך לאוכלה כך
לא קיים המצוה

11) Insights of Rabbi Joseph B. Soloveitchik: Discourses on Fundamental Theological Issues in Judaism by Saul Weiss, p. 26

Theoretical and Practical Torah Transmission

There are two methods of Torah transmission One is the theoretical halacha, transmitted from the Great Sanhedrin (beis din hagadol) to the sages of Israel in the form of the Oral Law and translated into everyday life. The second method may be designated as the practical transmission, which was entrusted to the community of Israel. This transmission is based on the

WWW.KOLLELYOMRISHON.ORG

A project of Yeshiva University Center for the Jewish Future – Rabbi Isaac Elchanan Theological Seminary

verse, “Ask your father and he will relate it to you, your elders and they will tell you (Deut. 32:7)

When the Rav’s great-grandfather Reb Yoshe Ber was asked what he thought of the attempt that was made by Rabbi Gershon Enoch Leiner of Radzin to restore the ritual of techeiles for tzitzis he answered that it was not part of the mesorah of “Ask your father and he will relate it to you.”

‘How do we know,’ asked the Rav, “what the color of yorok is? Is it green or yellow? Or what is the chilozon [that particular species furnishing the techeiles dye]? Or how do we know what is an ethrog. The answer is ‘Ask our father.’

What is maror? We have a mesorah that it is horseradish based on ‘Ask your father.’ The Chacham Tzvi followed the mesorah of the Sephardic elders who maintained that maror was lettuce. That was their ‘Ask your father’ mesorah.”

In a personal note, the Ray remarked that when his doctor forbade him to eat horseradish, he had to rely on the kabbalah of the Sephardic elders (notes from Yarchei Kallah seminar, Sefer HaMitzvoth al pi HaRambam 1976).

12 תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף עג עמוד ב ועמוד א

אמר רבה בר בר חנה: זימנא חדא הוה קא אזלינן במדברא, ואיתלוי בהדן ההוא טייעא, דהוה שקיל עפרא ומורח ליה ואמר: הא אורחא לדוכתא פלן, והא אורחא לדוכתא פלן. אמרי ליה: כמה מרחקין ממיא? ואמר לן: הבר לי עפרא, יהיבנן ליה, ואמר לן: תמני פרסי. תנינן ויהיבנן ליה, אמר לן: דמרחקין תלתא פרסי, אפכית ליה ולא יכילית ליה. אמר לי: תא אחוי לך מתי מדבר. אזלי, חזיתניהו ודמו כמאן דמיבסמי וגנו אפרקיד, והוה זקיפא ברכיה דחד מינייהו, ועייל טייעא תותי ברכיה כי רכיב גמלא וזקיפא רומחיה ולא נגע ביה. פסקי חדא קרנא דתכלתא דחד מינייהו, ולא הוה מסתגי לן. אמר לי: דלמא שקלת מידי מינייהו? אהדריה, דגמירי, דמאן דשקיל מידי מינייהו לא מסתגי ליה. אזלי אהדרתיה, והדר מסתגי לן. כי אתאי לקמיה דרבנן, אמרו לי: כל אבא - חמרא, וכל בר בר חנה - סיכסא! למאי הלכתא עבדת הכי? למידע אי כבית שמאי אי כבית הלל, איבעי לך למימני חושין ולמימני חוליות. א"ל: תא אחוי לך הר סיני. אזלי, חזאי דהדרא ליה עקרבא וקיימא כי חמרי חוורת. שמעתי בת קול שאומרת: אוי לי שנשבעתי, ועכשיו שנשבעתי מי מפר לי? כי אתאי לקמיה דרבנן, אמרו לי: כל אבא - חמרא, כל בר בר חנה - סיכסא! היה לך לומר: מופר לך. והוא סבר: דלמא שבועתא דמבול הוא. ורבנן? א"כ, אוי לי למה

13) טעמא דקרא להגר"ח קניבסקי - פ' שלח

בב"ב ע"ד א' במעשה דרבב"ח לדידי חזי לי מתי מדבר כו' איבעי לי' למימני חוליות כו' ומה שבאמת מנעו ממנו מן השמים לקחת משם הקרן לברר ההלכה וגם סיבבו מן השמים שלא יעלה בדעתו למנות החוטין שלכאו' זה דבר פשוט נראה מזה שאין רצון הקב"ה לברר הלכה ע"פ דרך זה לחטט בדברים עתיקים וכו' רק ע"י התורה עצמה צריך לברר ההלכה

14) נפש הרב - ד' נ"ג והע' 62

ואף דכעת תפסו כורע שהאורז היינו ריי"ז עפ"י השואת הלשון הערבית והספרדית ועוד כמה לשונות טען בזה רבנו ואמר דסוף כל סוף אין לנו על כך מסורה דלהקרא מסורה בעינן שיהיה נמסר איש מפי איש מדור לדור ולא שישחזרו את הידיעה ע"י הוכחות ובירורים ומאחר דא"א לפסוק בזה להלכה בלי מסורה על זיהוי הצמח שהוא ואין כאן מסורה עפ"רדין א"א לעולם להכריע בדבר זה וכיוצא בזה היה רגיל רבנו לומר בשם הגאון בעל בית הלוי שכשחידש האדמו"ר מראדזין את ענין התכלת יצאו כנגדו כמה מגאוני ומת בטענות הלכתיות שונות והג"ר יוסף בער ז"ל שלח אליו מכתב בו הוא טען כנ"ל דמאחר שנפסקה המסורה בדבר זיהוי החלזון שהרי זה כמה דורות שאין אנו יודעים הי ניהו דג החלזון אפילו הצלחנו לשחזר ידיעה זו ע"י הוכחות טכניות מדעיות ומופתים ברורים מכ"מ לא תוכל ידיעה זו ליכנס עוד בכלל המסורה וא"א לנו לפסוק בזה לדינא עפ"י ידיעה מדעית בלי מסורה הלכתית

ולכאורה לפי דברי רבנו יוצא שלעולם א"א להביא ראיות ארכיולוגיות לשום בירורי הלכה ובפשוטו דבר זה תמוה מאד דיעויין גמ' ב"ב עד שאמרו רבנן על רבב"ח כל אבא המרא וכל בר בר חנה סיכסא שהיה לו לספור את מנין החוטים של ציציותיהם של מתי מדבר לידע אי הלכה כב"ש או כבדה וכן עי' פרישה לטור או"ח סי' ל'ד שכתב ושמעתי משם מורי דאין לסתור סדר ר"ת ממה שמצאו תפילין בקבר יחזקאל כדברי רש"י הרי שרצה להשתמש בהוכחה ארכיולוגית לבירור ההלכה שאדרבא לר"ת מצו למימר שפסולים היו כיון שכתבן באותו הסדר ולכך נקברו בקברו כדין ספרים פסולים שנקברין ונטמנין בקברו של צדיק כן הקשו התלמידים

15) ספר מצוות גדול עשין סימן כב

מכל מקום נהגו בארץ אדום ובארץ ישמעאל כדברי רבינו שלמה וכדברי רבינו משה וגם שלחו כתב מארץ ישראל שנפלה בימה שעל קבר יחזקאל ומצאו שם תפילין ישנים מאוד כסדר רבינו משה ורש"י ז"ל

16) דרישה על או"ח סימן לד א

סדר הנחתן בבתיים לרש"י וכו' ולר"ת הוא הסדר וכו'. כתבו סמ"ג והמרדכי ששלחו כתב מארץ ישראל שנפלה בימה שעל קבר יחזקאל ומצאו שם תפילין ישנים מאוד כסדר רש"י וכן כתבו הרמב"ם והרשב"א כולם הסכימו [כרש"י] וכן העלה ב"י בשם רוב הפוסקים ע"ש. ושמעתי משם מורי דאין לסתור סדר ר"ת ממה שמצאו תפילין בקבר יחזקאל כדברי רש"י שאדרבה לר"ת מצי למימר שפסולים היו כיון שכתבן באותו הסדר ולכך נקברו בקברו כדין ספרים פסולים שנקברין ונטמנין בקברו של צדיק

17) רמב"ן הערה בענין השקל

ברכני השם עד כה שזכיתי ובאתי לעכה ומצאתי שם ביד זקני הארץ מטבע כסף מפותח פתוחי חותם, מצדו האחד כעין מקל שקד ומצדו השני כעין צלוחית, ובשני הצדדים סביב כתב מפותח באר היטב. והראו הכתב לכותיים וקראוהו מיד, כי הוא כתב עברי אשר נשאר לכותיים כמו שמוזכר בסנהדרין, וקראו מן הצד האחד שקל השקלים, ומן הצד השני ירושלים הקדושה. ואומרים כי הצורות מקלו של אהרן שקדיה ופרחיה, והצורה השני צנצנת המן. ושקלנו אותה בשלחנות ומשקלה עשרה כסף אסטריניש, והם חצי האוקיא שהזכירה רבינו שלמה. וכן ראיתי מן המטבע ההוא בצורות ההן ובכתיבה ההיא חצי משקלה, והוא חצי השקל שהיו שוקלים לקרבנות. והנה נסתייעו דברי רבינו שלמה סיוע גדול, כי כפי דברי רבינו הגדול והגאונים הפרוטה חצי חכ"ה והדינר חכ"ה, והם אמרו שהם צ"ע שעורות, והרי הוא הדינר שקורין בעכו ביזאנד שארדינט שכך הוא שיעורו בכיוון, והוא הוא הששדינג שהזכירו הגאונים שהלעוזות בלעגי שפתם אומרים כן, וכך קורין לבזאנד דינר צורי, וכך כותבין בכתובות שלהן דינרי צורי, כי בצור הקרובה לעכו היו מטביעין אותן. ומשקל הדינר הזה שלושה איסטטליניש, נמצא הסלע י"ב איסטטליניש לפי דבריהם, ואינן אלא עשרה כדברי רש"י. ולמדנו שהגוים הללו הוסיפו עליהן שתות, אולי החתיכות הקטנות הנשקלות בבזאנד הם תוספת, וגופו בעצמו עשרים גרעיני חרוב, תושלב"ע

18) אברבנאל שמות פרק ל

ולא תשית לבך למה שכתב הרב ר' משה בר נחמן בזה נגדו כי כבר הודה באיגרותיו ששלח מארץ ישראל אל בנו שראה בעיניו את שקל הקדש. ושצדקו דברי רש"י במשקלו וגם אני אודהו כי הנה הקרה ה' לפני שקל הקדש אחד והוא היום בידי ומשקלו באמת חצי אוקיא אם לא שבאורך הזמן נתדלדל ממנו דבר מועט כי כן יעשה בכל מטבע

19) שו"ת תשב"ץ חלק ג סימן רכו

כ"כ הרמב"ן ז"ל שהוא ראה אותו שם. והוא זה שאומרים הגאונים ז"ל. א"כ יהיו ה' שקלים משקל עשרים זהובי' שהם ג' אוקיות וזה אינו סותר דברי רש"י ז"ל כי השקל שראה הרמב"ן ז"ל אינו אלא שקל של תורה קודם שהוסיפו שתו' שהרי ביד כותיים היה ואינם מחזיקים בדברי חז"ל שהוסיפו שתו'.